

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обґрунтовується значення умінь самоорганізації в процесі формування активної професійної позиції майбутніх учителів. Професійне виховання розглядається як частина підготовки майбутнього вчителя-спеціаліста та передбачає формування і закріплення покликання студента до професії і формування у нього професійно необхідних якостей і рис особистості, що визначають успішне виконання ним своїх професійних обов'язків. Професійно-педагогічна підготовка є засобом формування у майбутніх учителів активно-діяльнісного ставлення до обраної професії та професійного постійного самовдосконалення. Це можливо за умови формування у студентів умінь самоорганізації професійної діяльності. Отримані результати підтверджують необхідність розвитку умінь самоорганізації у формуванні активної професійної позиції майбутніх педагогів.

Ключові слова: педагогічний професіоналізм, активна професійна позиція, самоорганізація, самостійна робота студентів.

Постановка проблеми. Проблема удосконалення якості підготовки високопрофесійних фахівців була і залишається однією з найактуальніших для вищої школи, особливо – для педагогічної. Це обумовлено тим, що сучасний вчитель повинен бути не лише виконавцем професійних функцій, а активною, творчою особистістю, яка може уміло організувати життя та діяльність дитячого колективу, підготувати учнів до життя в нових економічних умовах. Саме від професійної майстерності, ерудиції та рівня педагогічної культури вчителя залежить виховання молодого покоління.

Період навчання у вузі – один з найвідповідальніших у становленні особистості вчителя-професіонала. В цей період формуються основні ціннісні установки, життєва позиція, ставлення до оточуючої дійсності в цілому та до своєї професії. Результатом педагогічної роботи вузу повинна стати повна підготовка студента до професійної педагогічної діяльності в умовах нових вимог суспільства. У зв'язку з цим головною метою освіти є формування у майбутнього спеціаліста здатності до саморозвитку, самоствердження, творчої праці. Обрана професійна діяльність містить у собі умови для особистої самореалізації при правильному професійному виборі. Адже професійна діяльність в житті кожної людини посідає важливе місце. Через професію людина прагне реалізувати свої найкращі риси, і саме в цьому створює для себе повноцінне щастя. Справжній фахівець усвідомлює себе як особистість, яка самоствердилась. Цим пояснюється актуальність питання удосконалення професійної підготовки у вищій школі, а в педвузі – педагогічної,

формування творчої, активної особистості майбутнього вчителя, здатного до рефлексії, раціональної організації власної діяльності, вчителя з активною професійною позицією.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблеми професійного становлення майбутнього вчителя, формування його як соціально-активної особистості та вдосконалення професійної підготовки досить широко висвітлені в психолого-педагогічних дослідженнях. Значна увага приділяється теоретичним проблемам формування особистості вчителя (К.О.Альбуханова-Славська, С.І.Архангельський, А.М.Бойко, Л.П.Буєва, В.І.Ільїн, Л.В.Кондрашова, В.О.Сластьонін, О.І.Щербаков та ін.); питанням професійної підготовки і діяльності фахівців (О.О.Абдулліна, Г.М.Андрєєв, Г.О.Балл, М.Б.Євтух, Н.В.Кичук, О.П.Кондратюк, Л.С.Нечипоренко, Р.І.Хмельюк та ін.); становленню активної соціальної, професійної позиції (Є.О.Ануфрієв, Г.С.Ареф'єва, Л.І.Божович, Г.С.Вершловський, О.В.Киричук, Л.І.Красовська, О.М.Ломов, В.І.Чеснокова та ін.); професійно-педагогічної діяльності (Д.С.Авербах, Ф.М.Гоноболін, Н.В.Кузьміна, М.Д.Хмель та ін.); вивченню питань професійної самосвідомості та самовиховання (А.Я.Арет, Ф.Є.Гариф'янов, І.А.Донцов, С.Б.Єлканов, В.А.Лозовой, Л.І.Рувинський та ін.). З'ясуванню сутності процесу самоорганізації діяльності студентів, методам педагогічної підготовки по формуванню у студентів умінь самоорганізації професійної діяльності приділяється увага в роботах М.О.Аверіна, С.С.Амірової, Ю.П.Болотіна, Л.В.Кондрашової, В.М.Мосолова та ін.

Останнім часом увага дослідників спрямована на формування професійного обличчя сучасного педагога. Як свідчить аналіз літератури, ця проблема пов'язана з посиленням потреби у подальшому удосконаленні системи професійного виховання студентів вищої педагогічної школи. Професійне виховання є невід'ємною частиною підготовки майбутнього вчителя-спеціаліста. Воно передбачає формування і закріплення покликання студента до професії і, звідси, вироблення у нього усіх якостей та рис особистості, що визначають успішне виконання ним своїх професійних обов'язків.

В процесі професійного виховання, на думку Г.А.Тимофєєвої, О.Ф.Тарасова та інших, відбувається передача студентам професійних знань, розвиток професійного мислення, озброєння професійними вміннями та навичками, виховання професійної поведінки [6, с. 57]. З одного боку, з цим твердженням не можна не погодитись, але з іншого – в такому процесі професійного виховання не залишається місця для особистості самого студента з його цілями, мріями та прагненнями, для прояву його власної активності з метою їх досягнення. Професійне виховання - це набагато складніший процес, в якому головною дійовою особою є не викладач, а сам студент. І центральною метою професійного виховання є підготовка спеціаліста із стійкою установкою на безперервне самовдосконалення, самоосвіту і саморозвиток. Досягнення цієї мети передбачає перенесення центру навчання і виховання на особистість студента, його інтереси, потреби і здібності, створення умов для професійного становлення [5, с. 24].

На думку психологів (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн та ін.), активна педагогічна діяльність забезпечується високим рівнем сформованості професійних якостей особистості вчителя, повним розкриттям його індивідуальних можливостей. Серед особистісних характеристик сучасного вчителя важливе місце посідає професійна позиція, формування якої тісно пов'язано з вмінням людини раціонально організувати власну діяльність.

Мета даної роботи і полягає в тому, щоб визначити роль уміння самоорганізації в процесі формування активної професійної позиції майбутніх педагогів.

У філософській, психологічній та педагогічній літературі часто зустрічаються поняття «позиція особистості», «активна соціальна позиція», «соціальна активність учителя». Багато хто з вчених ототожнюють ці поняття. На сьогодні ще не існує єдиної точки зору щодо визначення поняття «активна професійна позиція». Наприклад, Р.І.Хмельюк вважає, що в основі професійної позиції вчителя лежить педагогічна спрямованість, на думку А.А.Бодальова, Л.П.Буєвої, А.І.Єрємкіна, О.В.Мудрик – установка на спілкування, набір комунікативних умінь та навичок, які забезпечують активність і самостійність позиції учнів,

О.Р.Черноусова зазначає, що педагогічна позиція акумулює в собі особистісні якості вчителя, його педагогічні здібності і намагання творчо виконувати свої обов'язки.

Ми вважаємо, що найбільш повним та глибоким є визначенням поняття «активна професійна позиція», яке пропонує С.М.Щербина: активна професійна позиція – це складне особистісне утворення, яке характеризується позитивним ставленням до власної професійної діяльності, установкою та готовністю до творчої педагогічної праці, стійким способом поведінки, що базується на педагогічному такті, почутті професійного обов'язку та відповідальності, педагогічній взаємодії, стилі гуманного ставлення до учнів, потребі у самовдосконаленні[8, с. 68].

Виходячи з такого розуміння активної професійної позиції вчителя, потрібно звернути увагу на твердження Л.В.Кондрашової про необхідність внесення значних коректив у підготовку сучасного вчителя-професіонала. Адже студенти за роки навчання в педінституті набувають досвіду простого виконавця, не приймаючи участі в постановці, обговоренні та вирішенні навчальних проблем; формують стереотипну поведінку, позицію стороннього спостерігача і формального виконавця професійних завдань. У зв'язку з цим головною метою професійної підготовки майбутніх вчителів є виховання такої особистості, яка володіє засобами пізнання себе і навколишнього світу, здатна до повноцінної професійної та особистісної самореалізації, має сформовану педагогічну позицію. На думку Л.В.Кондрашової, важливою характеристикою цієї позиції є активність, творчість, нестандартний підхід до виконання учителем професійних функцій[5, с.24].

Починаючи самостійну професійну діяльність, молодий вчитель зустрічається з такою кількістю труднощів, що, не маючи свідомого прагнення, ціннісних установок на самореалізацію в професії, він легко вступає на шлях не самовизначення, а пристосування до професії, формалізації ставлення до неї та своїх учнів[7, с. 66].

Молоді вчителі часто скаржаться на перенавантаження: необхідність майже весь вільний час проводити за письмовим столом, нестачу часу для читання художньої літератури, спілкування з друзями. Але, як виявляється, причина цих проблем – не в перенавантаженні, а в існуючих суперечностях шкільної практики між постійно зростаючими вимогами до вчительської праці та низьким рівнем професіоналізму педагогічних кадрів; творчим характером педагогічної діяльності та несформованістю діяльнісного ставлення вчителя до педагогічної праці, творчого стилю діяльності; між бажанням та вмінням правильно організувати свою професійну діяльність(планувати роботу, визначати першочергові та другорядні завдання, раціонально розподіляти та використовувати свій час тощо).

Зняття цих суперечностей обумовлює необхідність такої професійно-педагогічної підготовки, яка закріпила б у майбутніх учителів активно-діяльнісне ставлення до обраної професійної сфери, прагнення до постійного самовдосконалення. Це можливо за умови формування у студентів умінь самоорганізації професійної діяльності.

Проблема самоорганізації лише нещодавно стала об'єктом наукових досліджень. Але майже одночасно з формуванням у 50-60-і роки ХХст. концепції самоорганізації як наукового напрямку питання самоорганізації почали розглядатися і в педагогічній науці.

В сучасній науковій літературі самоорганізацію розглядають як цілеспрямований процес, під час якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи[4, с. 305].

М.О.Аверін пропонує більш глибоке визначення самоорганізації як вродженої атрибутивної здатності усіх біологічних систем самостійно підтримувати, відроджувати та вдосконалювати рівень своєї організації при зміні зовнішніх і внутрішніх умов існування і діяльності з урахуванням набутого раніше досвіду з метою збереження цілісної системи, підвищення її стійкості і забезпечення нормального функціонування й розвитку[1].

В.О.Сухомлинський трактував поняття «самоорганізація» як «уміння примусити себе». Перемогти самого себе – це найкраща серед усіх перемог.

Т.А.Аверіна, Ю.П.Болотін та інші автори пропонують розуміти самоорганізацію як цілісний спосіб життя особистості, її усвідомлену навчально-виховну і розвиваючу самодіяльність, спрямовану на всебічний розвиток власних сил, постійне вдосконалення якостей, здібностей та вмінь, необхідних у житті, навчанні, праці[2, с. 54].

На думку С.Амірової та В.Мосолова, самоорганізація – це свідомо робота над собою з метою вдосконалення емоційних та морально-вольових рис характеру в діяльності, яка спрямована на розвиток і вирішення суспільних особисто значущих задач[3, с. 50].

Різноманітність визначень поняття «самоорганізація» свідчить про складність досліджуваного явища. Аналіз наведених вище даних дозволяє зробити висновок про те, що самоорганізація – здатність особистості виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку та вдосконалення рис характеру, здібностей та вмінь.

Відомо, що джерелом розвитку особистісних якостей людини є суспільний досвід, накопичений попередніми поколіннями людей в процесі їх пізнавальної, трудової, соціальної, моральної, естетичної, творчої діяльності. Таким чином, джерела, які сприяють формуванню умінь самоорганізації, знаходяться і в самій особистості, і поза нею. Тому можна погодитись з твердженням С.С.Амірової, В.М.Мосолова, Н.І.Сухорукової про те, що формування особистості відбувається шляхом самодіяльності індивіда щодо зовнішніх умов, які впливають на розвиток здатності до самоорганізації через мотиваційну сферу особистості [3, с. 50]. Спираючись на це положення, самоорганізацію можна розглядати як здібність, яка має інтелектуально-вольову спрямованість, що розвивається в діяльності [3, с. 50]. Самостійна організація особистості здійснюється людиною під впливом її свідомості і самопізнання, мислення, дій, почуттів, волі, вона, забезпечуючи ефективність роботи людини над собою, здатна визначити набагато років наперед зміст і характер духовної і практичної діяльності людини.

Таким чином, самостійна організація особистості – це і здатність, і діяльність особистості, пов'язані з умінням організувати себе.

Формування уміння самоорганізації як елемента самовиховної діяльності відбувається поступово, завдяки ініціативності, самостійності, вольовим зусиллям та силі характеру особистості.

Уміння самоорганізації професійної діяльності ми пропонуємо розуміти як здатність особистості успішно виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку, вдосконалення професійно необхідних рис характеру та здібностей для підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя.

Особистість формується лише шляхом активної діяльності, тому ефективним способом формування у студентів умінь самоорганізації є їх залучення до самостійної роботи. Частка самостійної роботи у змісті професійної підготовки виявляється дуже вагомою і може значним чином вплинути на розвиток активної професійної позиції. Під час управління самостійною роботою студентів потрібно враховувати характер завдань, труднощі, що можуть виникати при виконанні завдань, строки виконання та можливості студентів, їх рівень підготовленості.

Проектування змісту самостійної роботи потрібно проводити з урахуванням двох умов: рівня готовності студентів до професійної самоорганізації та об'єму знань, необхідних для здійснення самостійної організації діяльності.

Під змістом самостійної роботи найчастіше розуміють навчальні завдання. Для того, щоб їх виконання сприяло формуванню у студентів уміння самоорганізації та активної професійної позиції, потрібно:

- використовувати завдання з елементами самоосвіти;
- систематизувати навчальні завдання за рівнями складності;
- пропонувати студентам завдання проблемного та творчого характеру.

Самостійність та творча активність з переходом студентів на старші курси набуває ознак дослідницького пошуку. Багатьом студентам імпонує виконання творчих завдань – підготовка доповідей, проведення самостійних досліджень, виступи на студентських

конференціях, участь у диспутах тощо. Саме виконання завдань такого характеру сприяє як виявленню у студентів наявного рівня сформованості умінь самоорганізації, так і подальшому його формуванню. Адже під час виконання завдань дослідницького характеру студенти найширше використовують різні способи самоорганізації: самоконтроль, самооцінку, самоаналіз, самоінструктування, а також вміння визначати мету дослідження, знаходити обґрунтовану мотивацію власних дій, вміння планувати етапи роботи та бюджет часу.

Отже, використання самостійної роботи є одним з ефективних шляхів формування у студентів умінь самоорганізації професійної діяльності. Важливість цього умінь для майбутніх вчителів пояснюється тим, що воно сприяє формуванню активності студента; в процесі оволодіння цим умінням студент набуває досвід самопланування, самозвіту, самоаналізу та самооцінки своєї діяльності. Таким чином реалізується почуття професійного обов'язку та відповідальності, установка та готовність майбутнього вчителя до творчої педагогічної праці. Окрім цього, вміння організувати власну професійну діяльність сприяє втіленню в життя найвищої потреби молодого спеціаліста – потреби в самореалізації.

Відомо, що формування позиції майбутнього вчителя визначається, передовсім, осмисленням мети педагогічної діяльності, намаганням реалізувати свої можливості і здібності в професійній сфері, готовністю працювати в цій сфері, систематично удосконалюватися.

Враховуючи ці факти, можна стверджувати, що саме умінням самоорганізації належить провідна роль в системі формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверін М. Оживімо людину / М. Аверін // Освіта. – 2001. – №60–61 (жовтень)
2. Аверін М. Концепція самоорганізації розвитку особистості учня у навчально-виховному процесі / М. Аверін, Т. Аверіна, Ю. Болотін // Рідна школа. – 1993. – №8. – С.53–60.
3. Амирова С. С. Самоорганизация личности в процессе обучения / С. С. Амирова, В. М. Мосолов, Г. П. Сечина., Н. И. Сухорукова // Педагогика. – 1993. – №5. – С.49–52.
4. Большой энциклопедический словарь. В 2-х т.Т.2. – М., 1990.
5. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог, 2001. – 180 с.
6. Тимофеева Г. А. Так складывается профессиональное призвание / Г. А. Тимофеева, О. Ф. Тарасов // Вестник высшей школы. – 1979. – № 1. – С.57–59.
7. Федорова С. Н. Профессиональная культура педагога / С. Н. Федорова // Педагогика. – 2006. – №2. – С.65–70.
8. Щербина С. М. Формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів / С. М. Щербина // Рідна школа. – 2001. – №1. – С.66–69.

Рецензент: д.пед.н., проф. Плахотнік О.В., завідувача кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

к.пед.н. Дудник Н. Ю.

ФОРМИРОВАНИЕ АКТИВНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье обосновывается значение умений самоорганизации в процессе формирования активной профессиональной позиции будущих учителей. Профессиональное воспитание рассматривается как часть подготовки будущего учителя и предполагает формирование и закрепление призвания студента к педагогической профессии и формирования у него профессионально необходимых качеств и черт личности, определяющих успешное выполнение им своих профессиональных обязанностей. Профессионально-педагогическая подготовка является средством формирования у будущих учителей активно - деятельностного отношения к выбранной профессии и профессионального постоянного самосовершенствования. Это возможно при условии формирования у студентов умений самоорганизации профессиональной

деятельности. Полученные результаты подтверждают необходимость развития умений самоорганизации в формировании активной профессиональной позиции будущих педагогов.

Ключевые слова: педагогический профессионализм, активная профессиональная позиция, самоорганизация, самостоятельная работа студентов.

Candidate of Pedagogic Sciences **udnik Nina,**

FORMATION OF AN ACTIVE PROFESSIONAL FOR FUTURE TEACHERS IN THE TEACHER TRAINING

In the article the skills of self- importance in the formation of active professional position of future teachers. Vocational education is seen as part of a future teacher - specialist and involves the formation and consolidation of calling students to the profession and the formation of his professional qualities and the necessary traits that define successful performance of their professional duties. Vocational and educational training is a means of forming future teachers actively -activity relationship to their chosen profession and professional continuous improvement. This is possible if the formation of students' skills of self- occupation. These results confirm the need to develop skills of self-organization in the formation of active professional positions for future teachers.

Keywords: teaching professionalism, active professional attitude, self-organization, self-study students.